

WIZERUNEK ZWIERZĄT ZODIAKU KALENDARZA KSIĘŻYCOWEGO WE FRAZEOLIZMACH I PRZYSŁOWIACH KOREAŃSKICH

Koreański zodiak jest systemem klasyfikacji wywodzącym się z Chin, opartym na kalendarzu księżycowym, który przypisuje zwierzęta i ich cechy do każdego roku w dwunastoletnim cyklu. W przeciwieństwie do znaków zodiaku na Zachodzie poszczególne znaki w zodiaku koreańskim nie odpowiadają konstelacjom na niebie. Kalendarz księżycowy wyznaczał rytm życia na Półwyspie Koreańskim od dawnych czasów, a poszczególne święta oraz ważne wydarzenia zależne były od faz księżyca. Współcześnie jego znaczenie nadal nie straciło wartości, ponieważ dwa najważniejsze święta w Korei Południowej, tj. nowy rok księżycowy Söllal oraz święto plonów Ch'usök/Han'gawi, przypadają co roku odpowiednio 1. dnia 1. miesiąca księżycowego oraz 15. dnia 8. miesiąca księżycowego. Ponadto niektórzy Koreańczycy, szczególnie osoby starsze, nadal obchodzą swoje urodziny według kalendarza księżycowego, przez co wypadają one co roku innego dnia według kalendarza gregoriańskiego.

W niniejszej pracy podjęta zostanie próba porównania wizerunków zwierząt należących do koreańskiego zodiaku zawartego w związanych z nimi koreańskich frazeologizmach i przysłowiach z wizerunkiem tych samych zwierząt w języku i kulturze polskiej. Celem pracy jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi roli, jaką zwierzęta te pełniły w życiu Koreańczyków, a która wyrażona została w codziennym języku. Jako materiał do sformułowania tez o wizerunku zodiakalnych zwierząt wykorzystane zostały związane z nimi frazeologizmy i przysłowia zebrane przez autorkę ze słowników języka koreańskiego.

Dwanaścioro zwierząt zwane jest *sibijisin*¹ (십이지신), czyli 'dwanaścioro ziemskich bogów'. Koncept ten reprezentujący tak zwane „ziemskie gałęzie” tworzy wraz z „niebiańskimi pniami” kalendarzowy cykl sześćdziesięcioletni, czyli *yuksipkanji* (육십간지), w którym istnieje określona kolejność występowania każdego z dwunastu

DOI: 10.4467/23538724GS.24.025.21054

* ORCID: 0000-0002-5306-8506

¹ W niniejszej pracy zastosowano transkrypcję McCune-Reischauera.

zwierząt. Tradycyjnie wierzono, że osoba urodzona w danym roku przyjmowała cechy charakterystyczne dla zwierzęcia, które było do niego przypisane w cyklu. Pytanie o znak służyło również określeniu wieku danej osoby².

Jak sama nazwa wskazuje, zamknięcie jednego cyklu trwa sześćdziesiąt lat. Z tego względu sześćdziesiąte urodziny, zwane *hwan'gap* (환갑), stanowiły w przeszłości wielkie wydarzenie, między innymi dlatego, że osiągnięcie tego wieku nie było powszechne, ale również właśnie poprzez przeżycie pełnego cyklu. Wraz z wydłużeniem się średniej długości życia (w 2021 r. były to ponad 83 lata³), osiągnięcie 60 lat nie jest już tak rzadkie, nadal jednak uroczystość tych urodzin obchodzona jest hucznie.

Ponadto każdemu przedziałowi czasu odpowiadającemu dwóm godzinom w systemie zachodnim również przypisane było tych samo dwanaścioro zwierząt. Cechy zwierząt przypisywane poszczególnym 2-godzinny częściom dnia odgrywały dawniej ważną rolę w planowaniu takich uroczystości, jak śluby czy pogrzeby.

Zwierzęta to w kolejności: szczur, krowa, tygrys, królik, smok, wąż, koń, owca, małpa, kogut, pies i świnia. Według tradycji porządek, w którym one występują, jest rezultatem wyścigu. Bogowie polecieli zwierzętom przepłynięcie rzeki. Zajmowane przez nie miejsce zależało od kolejności, w jakiej dopłynęły do drugiego brzegu. Szczur przeprawił się przez rzekę na grzbiecie krowy i w ostatniej tylko chwili zeskoczył na ląd, przez co zajął pierwsze miejsce, podczas gdy krowa musiała się zadowolić drugą pozycją, a po niej przybyły pozostałe zwierzęta. Według innej opowieści porządek określony został przez Buddę, który postanowiwszy opuścić ziemię, zaprosił zwierzęta na swoje pożegnanie. Poszczególne miejsca w zodiaku zależały od kolejności, w jakiej przybyły na miejsce⁴.

Następnie omówione zostaną cechy przypisywane poszczególnym zwierzętom zodiaku, wraz z przykładami koreańskich frazeologizmów i przysłów z nimi związanych.

Pierwsze zwierzę w koreańskim zodiaku – *chwi* (쥐) – 'szczur' lub 'mysz'

W Europie, w tym w Polsce, szczury postrzegane są jako zwierzęta brudne, kojarzy się je z chorobami i śmiercią. Przyczyniły się one do rozwoju epidemii dżumy, a ich nadmierna populacja skutecznie pozbawiała ludzi zapasów żywności, sprowadzając na nich widmo głodu. Same myszy przywodzą na myśl ubóstwo, gdyż można być

² *An Encyclopaedia of Korean Culture*, red. C.S. Suh, Hansebon, Seoul 2004.

³ *South Korea Life Expectancy 1950–2024*, <https://www.macrotrends.net/countries/KOR/south-korea/life-expectancy> (dostęp: 19.08.2024).

⁴ 한국민대백과사전 [*Han'gungmindaebaekkwasajŏn*, Encyklopedia koreańskiej kultury ludowej], <https://folkency.nfm.go.kr> (dostęp: 19.08.2024).

„biednym jak mysz kościelna”. Myszy i szczury mają dobrze wykształcony zmysł wyczuwania niebezpieczeństwa. Kiedy tylko je odkryją, natychmiast uciekają, co obrazuje frazeologizm „uciekać jak szczury z tonącego okrętu”. Gryzienie te są zwierzętami stadnymi, jednak podczas „wyścigu szczurów” pragnienie przetrwania i rywalizacja sprawiają, że jednostki stawiają własny interes nad dobro grupy.

W Korei myszy oraz szczury postrzegane są ambiwalentnie. Z jednej strony uznawane były za zwierzęta święte, z drugiej – za nieczyste⁵. We frazeologizmach i przysłowiaach podkreślane są ich słabość oraz tchórzostwo (1–7). Tchórzliwa natura w połączeniu z małym ciałem przekładają się na znikomy wpływ na otaczający je świat. Z tego względu są symbolem bycia nieistotnym, pozbawionym znaczenia (8–11). Podobnie jak inne określenia slangowe, będące połączeniem nazwy zwierzęcia wraz z rzeczownikiem *saeŋki* (새끼) (młode), tak *chwisaeŋki* (취새끼) jest określeniem negatywnym oznaczającym kogoś cwane, chytrego (12). Koreańczycy dostrzegli również skłonność myszy i szczurów do przeczuwania nadchodzącego niebezpieczeństwa (13).

- (1) *chwi chugŭn tŭt(bada)* 쥐 죽은 듯(하다) ‘(dosł.) jakby mysz zdechła; cisza, jak makiem zasiał’
- (2) *chwi sumdŭt* 쥐 숨듯 ‘(dosł.) jak chowająca się mysz; potajemnie, ukradkiem’,
- (3) *koyangi ap’e chwi* 고양이 앞에 쥐 ‘(dosł.) jak mysz przed kotem; zastygnąć przed kimś lub czymś strasznym’
- (4) *tŭt ane tŭn chwi/tok ane tŭn chwi* 텃 안에 든 쥐/독 안에 든 쥐 ‘(dosł.) szczur w słoju, znajdować się w trudnym położeniu, w sytuacji bez wyjścia’
- (5) *chwido kungŋie mollimŷon koyangirŭl munda* 쥐도 궁지에 몰리면 고양이를 문다 ‘(dosł.) zapędzony w róg, nawet szczur ugryzie kota; w sytuacji bez wyjścia nawet słaba osoba może zaatakować’
- (6) *chwigumŷonge tŭrŷgada/chwigumŷong(ŷil) ch’atta* 쥐구멍에 들어가다/쥐구멍(을) 찾다 ‘(dosł.) wejść do mysiej dziury/szukać mysiej dziury; chcieć zapaść się pod ziemię ze wstydu; spalić się ze wstydu’
- (7) *mure ppajin saengŷwi* 물에 빠진 생쥐 ‘(dosł.) jak mysz, która wpadła do wody; wyglądać jak zmokła kura; wyglądać nieładnie po zmoknięciu’
- (8) *chwiŷpul* 쥐뿔 ‘rzecz bez wartości’
- (9) *chwiŷpulto morŷda* 쥐뿔도 모른다 ‘nie mieć zielonego pojęcia’
- (10) *chwiŷpulto ŷpta* 쥐뿔도 없다 ‘nie mieć grosza przy duszy’
- (11) *chwiŷkoriman bada* 쥐꼬리만 하다 ‘(dosł.) niczym ogon myszy; bardzo mała ilość’
- (12) *chwisaeŋki* 취새끼 ‘(dosł.) młode myszy; (slang.) osoba przebiegła, dbająca o własne interesy’
- (13) *chwiŷa paeŷŷ naerimŷon pokŷp’unguga onda* 쥐가 배에서 내리면 폭풍우가 온다 ‘jeśli szczury uciekają z łodzi, nadchodzi burza’

⁵ M.Y. Choi, *Hanil yanggugŷi tongmulŷoktam pigyobunsŷok – 12chi tongmurŷl chungsimŷuro* [한일 양국의 동물속담 비교분석 – 12지 동물을 중심으로, Comparative Analysis on the Proverbs Concerned with Animals of Korea and Japan Proverbs – Focused on Twelve Zodiac Animals], Kyunghee University 2006, s. 18.

- (14) *chwido saedo morŭge* 쥐도 새도 모르게 ‘(dosł.) bez wiedzy myszy czy ptaków; rozplynąć się w powietrzu, zniknąć; potajemnie, sekretnie’

Drugie zwierzę w koreańskim zodiaku – *so* (소) – ‘wół’, ‘byk’ lub ‘krowa’

W Polsce krowa traktowana była jako żywicielka rodziny – zapewniała mleko i mięso, a także rodziła cielaki, które były źródłem dochodu. Krowa symbolizowała również płodność i macierzyństwo. „Dojna krowa” to źródło stałego i dużego dochodu, a osoba pracująca dużo jest „pracowita jak wół”, chyba że pracując ciężko, nie ma jednocześnie czasu na żadne rozrywki, wtedy jest „wołem roboczym”.

Krowy i woły odgrywały ważną rolę w życiu rolników i traktowane były jako członkowie rodziny. Na początku stanowiły zwierzę ofiarne, by – wraz z rozwojem rolnictwa – stać się nieocenionym środkiem transportu oraz siłą roboczą, a jako własność warte były wiele pieniędzy (15–18). Nic więc dziwnego, że wołom i krowom przypisuje się pozytywne cechy, takie jak siła, pracowitość, wytrwałość, wdzięczność i posłuszeństwo (19). Symbolizują one bogactwo i dobrą fortunę, a także mnogość, dużą ilość (20). Z drugiej strony krowa i wół kojarzone są również z takimi negatywnymi cechami, jak upór (21–22) czy głupota (23).

- (15) *panŭl todugi so toduk toenda* 바늘 도둑이 소 도둑 된다 ‘(dosł.) złodziej igieł staje się złodziejem krów; tendencja do popełniania złych uczynków zaczyna się od małych rzeczy’
- (16) *so ilk’o oeyanggan koch’inda* 소 잃고 외양간 고친다 ‘(dosł.) naprawić stodołę po utracie krowy; kiedy wydarzyło się już coś złego, nie ma sensu podejmować starań, żeby to naprawić’
- (17) *tudŏnge nuun so* 두덩에 누운 소 ‘(dosł.) krowa leżąca na zboczu; osoba znajdująca się w dobrej sytuacji; być jak pączek w maśle’
- (18) *sogach’i pŏrŏsŏ chwŭgach’i mŏgŏra* 소같이 벌어서 쥐같이 먹어라 ‘(dosł.) zarabiaj jak krowa, jedz jak mysz; jedną ręką rozrzucaj, dwiema zbieraj; żyć oszczędnie’
- (19) *nuun so t’agi/anjin so t’agi* 누운 소 타기/앉은 소 타기 ‘(dosł.) wsiąść na leżącą/siedzącą krowę; łatwa rzecz; bułka z masłem’
- (20) *sogach’i mŏkta/so mŏktŭt bada* 소 같이 먹다/소 먹듯 하다 ‘(dosł.) jeść jak krowa; jeść bardzo dużo’
- (21) *hwangsogojip* 황소고집 ‘(dosł.) upór wołu; być upartym jak osioł’
- (22) *soga p’ujue tŭrŭgadŭt* 소가 푸주에 들어가듯 ‘(dosł.) jak krowa idąca do rzeźnika; negatywne określenie na niechęć do udania się w jakieś miejsce’
- (23) *so kwie kyŏng ilkki* 소 귀에 경 읽기 ‘(dosł.) czytać tekst do ucha krowy; mówić jak do ściany, cokolwiek się nie powie, nie wywiera to efektu na słuchającym’

Trzecie zwierzę w koreańskim zodiaku – *horangi* (호랑이) – ‘tygrys’

Tygrysy, inaczej zwane również *peom* (범), nie są zwierzętami natywnymi dla Polski, dlatego nie powinno dziwić, że nie funkcjonuje w języku polskim wiele frazeologizmów z nimi związanych.

Tygrys jest narodowym zwierzęciem Korei i występuje jako bohater wielu przysłów, przypowieści i legend, w tym mitu o Tangunie. W dawnych czasach uważany był za wcielenie górskich bóstw⁶. Drapieżnik ten siał kiedyś na Półwyspie Koreańskim postrach, a zmierzyć się z nim mogli jedynie najodważniejsi. Wzbudzał w Koreańczykach skrajne uczucia: strach i podziw. Symbolizuje on autorytet i siłę, stanowi ucieleśnienie zwycięstwa. Choć sprowadzał niebezpieczeństwo i nieszczęście, mógł również dzięki swojej odwadze i zwinności pokonać złe duchy. Cechowało go także poczucie honoru i umiał odplacić się za okazane mu przysługi. Koreańskie frazeologizmy wydają się koncentrować na uczuciu strachu, które wywołują tygrysy (24–28).

- (24) *yöurül p'ibaesö horangirül mannatta* 여우를 피해서 호랑이를 만났다 ‘(dosł.) unikać lisa, a natrafić na tygrysa; z deszczu pod rynnę, wpaść w jeszcze większe kłopoty’
- (25) *ippal ppajin horangi* 이빨 빠진 호랑이 ‘(dosł.) tygrys bez zębów; ktoś, kto był silny, ale utracił wszystkie wpływy’
- (26) *harutkangaji põm musöun chul moründa* 하룻강아지 범 무서운 줄 모른다 ‘(dosł.) szczeniak nie boi się tygrysa; porywać się na coś w nieodpowiedzialny i niedojrzały sposób’
- (27) *horangi saekkirül kirüda/k'üda* 호랑이 새끼를 기르다/키우다 ‘(dosł.) wychować młode tygrysa; umieścić pod sobą kogoś, kto może stać się wrogiem; wyhodować żmiję na własnym łonie’
- (28) *horangi nün chugösö kajugül namgigo saramün chugösö irümül namginda* 호랑이는 죽어서 가죽을 남기고 사람은 죽어서 이름을 남긴다 ‘tygrys zostawia po śmierci skórę, a człowiek swoje imię’

Czwarte zwierzę koreańskiego zodiaku – *tokki* (토끼) – ‘królik’ lub ‘zając’

W Polsce postrzega się go jako zwierzę tchórzliwe, zwinne, szybkie. Jeżeli ktoś ma bojaźliwie usposobienie, cechuje się tchórzostwem, osoba taka ma „zające serce”. Zwinność i szybkość zająca obrazuje choćby powiedzenie „praca nie zając, nie ucieknie”. W Korei ma wizerunek podobny do polskiego, jednocześnie stanowi on przeciwieństwo tygrysa. Uosabia on pokorę, łagodność, tchórzostwo, a także

⁶ 한국민대백과사전...

niewinność. Szybki i zwinny postrzegany jest jako zwierzę, które dzięki swojemu sprytowi potrafi pokonać większe od siebie zwierzęta. Królik bywa nieroztropny i niepoważny, sprawiając wrażenie słabego, jednak poprzez swoją bezbronną i naiwną naturę przyrównywany jest często do zwyczajnych ludzi. We frazeologizmach podkreślona jest słabość królika (29–30), ale także jego zwinność (31–32) oraz przebiegłość (33).

- (29) *nollan t'okki nunil bada* 놀란 토끼 눈을 하다 ‘dosł. robić oczy jak zaskoczony królik; być czymś przestraszony lub bardzo zaskoczony’
- (30) *borangirül chabŭryŏdaga t'okkirül chamnŭnda* 호랑이를 잡으려다가 토끼를 잡는다 ‘(dosł.) polować na tygrysa, a złapać królika; rozpocząć coś z wielkimi ambicjami, ale osiągnąć marne rezultaty’
- (31) *tu mari t'okkirül chapta/tchotta* 두 마리 토끼를 잡다/쫓다 ‘(dosł.) złapać/gonić dwa króliki; mieć ciastko i zjeść ciastko’
- (32) *t'okki turül chabŭryŏdaga hanado mot chamnŭnda* 토끼 둘을 잡으려다가 하나도 못 잡는다 ‘(dosł.) goniąc dwa króliki, nie złapać ani jednego; nie da się osiągnąć sukcesu, zmagając się z wieloma rzeczami naraz’
- (33) *borangi ŏmnŭn kore t'okkiga wang norŭt banda* 호랑이 없는 골에 토끼가 왕 노릇 한다 ‘(dosł.) w dolinie bez tygrysa, królik odgrywa rolę króla; kiedy nie ma osoby z autorytetem, osoba bez autorytetu zadziera nosa’

Pięte zwierzę koreańskiego zodiaku – *yong* (용) – ‘smok’

W Polsce jego domeną jest ogień. W *Wielkim słowniku frazeologicznym PWN z przysłowiami*⁷ z frazeologizmów wymieniono jedynie „pić/palić jak smok”, które najprawdopodobniej jest nawiązaniem do legendy o smoku wawelskim. W Korei smok symbolizuje najwyższy autorytet i stoi nad jakimkolwiek innym zwierzęciem. Jest nierozłącznie związany z wodą. Według legend smoki były wodnymi bogami, posiadającymi moc rządzenia deszczem, wiatrem i powodzią. Woda, podobnie jak w innych krajach, stanowiła źródło życia dla społeczności rolniczej i rybackiej, stąd smok stanowił obiekt czci. Frazeologizmy koreańskie związane ze smokiem dotyczą osiągania sukcesu (34–35) oraz zapowiedzi czegoś dobrego (36).

- (34) *kaech'ŏnəsŏ yong(i) nanda* 개천에서 용(이) 난다 ‘(dosł.) sadzawka rodzi smoka; osoba, która osiągnęła sukces, zaczynając w trudnej sytuacji’
- (35) *mikkuraji yong twaetta* 미꾸라지 용 됐다 ‘(dosł.) piskorz stał się smokiem; nic nieznaną osobą osiąga wielki sukces’
- (36) *yongŭkkumŭl kkuda* 용꿈을 꾸다 ‘śnić o smoku, jako dobry omen’

⁷ *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, red. S. Dubisz, E. Sobol, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

Szóste zwierzę koreańskiego zodiaku – *paem* (뱀) – ‘wąż’

W kulturze słowiańskiej wąż obecny jest od dawnych czasów, będąc bohaterem opowieści o nadnaturalnym charakterze i pełniąc zazwyczaj pozytywną funkcję opiekuna domostwa. W chrześcijaństwie wąż jest kojarzony negatywnie, symbolizując szatana kuszącego Ewę i zło. O osobie skąpej mówi się, że „ma węża w kieszeni”. Węże hibernują w zimie, a dorastając, zrzucają skórę, przez co postrzegane były w Korei jako te, które potrafią powstać z martwych. Stanowiły one symbol nieśmiertelności. Jako że składają naraz wiele jaj, symbolizowały również płodność. Wąż uważany jest za zwierzę inteligentne (37), przebiegłe (38) oraz nieustępliwe.

(37) *yongŭi kkoriboda paemŭi mŏrŭga natta* 용의 꼬리보다 뱀의 머리가 낫다 (dosł.) głowa węża jest lepsza od ogona smoka; lepiej przewodzić malej organizacji, niż pracować pod kimś w dużej

(38) *kurŏngi tam nŏmŏgadŭsi* 구렁이 담 넘어가듯이 (dosł.) jak wąż przechodzący przez ścianę; z biegłością unikać wykrycia przez innych

Siódme zwierzę koreańskiego zodiaku – *mal* (말) – ‘koń’

W Polsce zajmował on wyjątkową pozycję. Był nie tylko niezwykle użytecznym zwierzęciem, ale również symbolizował takie cechy, jak uroda, męstwo i odwaga. Wykorzystywany był nie tylko do transportu, ale również prac polowych. W Korei jego silne i wytrzymałe ciało stanowiło środek transportu przez długi czas. Konie były również nieodzowne na polu bitwy, dlatego ich wizerunek jest ściśle powiązany w dawnych historiach z bohaterami i generałami. Według mitów koń zapewniał komunikację pomiędzy niebiosami a ziemią. W koreańskich frazeologizmach i przysłowia docenia się jego wartość i siłę (39–41).

(39) *mal t'amŷŏn kyŏngma chapŭigo sip'ta* 말 타면 경마 잡히고 싶다 (dosł.) jadąc na koniu, chcieć złapać konia wyścigowego; ludzka chciwość nie ma granic, apetyt rośnie w miarę jedzenia

(40) *koppi nobŭn (ŏmnŭn/p'ullin) mal* 고삐 놓은 (없는/풀린) 말 (dosł.) koń bez lejców; być poza kontrolą, bez restrykcji

(41) *magagŭl tŭrŏnaeda/magagi tŭrŏnada* 마각을 드러내다/마각이 드러나다 (dosł.) pokazać rozszczepte kopyto; pokazać swoją prawdziwą twarz

Ósme zwierzę koreańskiego zodiaku – *yang* (양) – ‘owca’

W Polsce owce postrzegane są jako zwierzęta potulne i łagodne. Owca podąża za stadem, przez co kojarzona jest ze ślepym posłuszeństwem i naiwnością. „Chodzić jak błędna owca”, czyli taka, która odłączyła się od stada, to chodzenie bez celu lub zachowywanie się nieprzytomnie. „Czarna owca” zaś to osoba przynosząca wstyd swojej rodzinie lub swojemu środowisku.

W Korei owca symbolizuje szczerość i sprawiedliwość jako zwierzę, które zawsze wraca tam, skąd przyszło. Wyróżnia się swoją łagodnością oraz demonstrowa przywiązanie do rodziców, klękając, by napić się mleka matki. Hodowla owiec nie była rozpowszechniona na Półwyspie Koreańskim, stąd nie występują one w folklorze tak powszechnie jak inne zwierzęta. We frazeologizmach i przysłowiaach podkreśla się ich łagodność oraz bezbronność (42–45).

- (42) *iri ap'ui yang* 이리 앞의 양 ‘(dosł.) jak owca przed wilkiem; nie móc się poruszyć przed niebezpieczeństwem’
(43) *yanggajungul ssuda/ yangui t'al ssuda* 양가죽을 쓰다/양의 털 쓰다 ‘(dosł.) nosić owczą skórę; ukrywać swoją złą naturę, udając łagodność i dobroć; wilk w owczej skórze’
(44) *chugŭrŏ kanŭn yangui kŏrŭm* 죽으러 가는 양의 걸음 ‘krok jak owca idąca na rzeź’
(45) *hŭisaengyang* 희생양 ‘owca ofiarna’

Dziewiąte zwierzę koreańskiego zodiaku – *wŏnsungi* (원숭이) – ‘małpa’

Inny z terminów to *channabi* (잔나비), który pochodzi od połączenia *chaen* (쟁), oznaczającego ‘szybki’, oraz *nap* (납), czyli ‘małpa’.

Małpy nie są zwierzętami naturalnie występującymi na terenie Polski, nie powinno więc dziwić, że nie ma wiele frazeologizmów z nimi związanych. Głównie dostrzegana jest ich zręczność. Zwraca się również uwagę na ich nieprzewidywalne zachowanie. Jeżeli ktoś zachowuje się dziko, mówi się, że „dostał małpiego rozumu”.

W porównaniu do Chin czy Japonii małpa rzadziej pojawia się w koreańskich frazeologizmach, prawdopodobnie dlatego, że nie jest zwierzęciem powszechnie występującym na Półwyspie Koreańskim. Małpy są podobne do ludzi i należą do jednych z najinteligentniejszych zwierząt. W ludowych opowieściach ukazuje się je jako sprytnie i utalentowane, a jednocześnie zbyt pewne siebie (46–49).

- (46) *wŏnsungido namuesŏ ttŏrŏjinda* 원숭이도 나무에서 떨어진다 ‘(dosł.) nawet małpa spada z drzewa; nikt nie jest nieomylny, każdy może popełnić błąd’

- (47) *wönsungi tal chapki* 원승이 달 잡기 ‘(dosł.) malpa próbująca złapać księżyc; w przypowieści malpa próbuje złapać odbicie księżyca w wodzie, po czym tonie; osoba, która zachowuje się niewspółmiernie do sytuacji i w rezultacie daje się ponieść gniewowi’
- (48) *channabi pap chittüt* 잔나비 밥 짓듯 ‘(dosł.) niczym malpa gotująca ryż; nieodpowiedzialne i nieostrożne zachowanie’
- (49) *channabi chanch’ida* 잔나비 잔치다 ‘(dosł.) uczta malp; sytuacja, w której naśladowanie kogoś jest niestosowne’

Dziesiąte zwierzę koreańskiego zodiaku – *tak* (닭) – ‘kogut’ lub ‘kura’

W polskiej kulturze kogut był symbolem płodności. Pianie koguta zapowiadało gości, natomiast pianie kury odbierane było jako zapowiedź śmierci któregoś z domowników. Kury postrzegane są w Polsce jako troskliwe matki wysiadujące jajka i dbające o kurczęta, a jednocześnie jako zwierzęta mało inteligentne. Z tego względu kobietę zajmującą się jedynie dziećmi i domem określa się mianem „kury domowej”. Jeżeli coś stanowi źródło dużych dochodów, mówi się o tym „kura znosząca złote jajka”.

W Korei kogut swoim pianiem oznajmia koniec nocy i nadejście dnia, przez co postrzegany był jako ptak magiczny, posiadający zdolność przewidywania. Kurczak jest również symbolem sukcesu w życiu, bogactwa i pomyślności, a także płodności. Grzebień koguta przypomina koronę, symbolizując tym samym wybitność. Jeżeli chodzi o frazeologizmy związane z kurami, warto zaznaczyć, że praktycznie wszystkie mają wydźwięk negatywny. Podkreśla się ich głupotę (50–51) oraz tchórzostwo (52). Stanowią również metaforę małej ilości (53) i porządku społecznego (54–55).

- (50) *tak so podüts, so tak podüt* 닭 소 보듯, 소 닭 보듯 ‘(dosł.) jak kura patrząca na krowę, jak krowa patrząca na kurę; spoglądać na kogoś obojętnie’
- (51) *taktaegari* 닭대가리 ‘ptasi mózdzek’
- (52) *pyöngari ojum* 병아리 오줌 ‘(dosł.) mocz pisklaka; osoba o tchórzliwym usposobieniu, zajęcze serce’
- (53) *pyöngari nunmul* 병아리 눈물 ‘(dosł.) łzy pisklaka; bardzo mało; tyle, co kot napłakał’
- (54) *amt’algi unda* 암탉이 운다 ‘(dosł.) kura pieje; kobieta jest głową rodziny zamiast mężczyzny’
- (55) *amt’algi ulmyön chibani manghanda* 암탉이 울면 집안이 망한다 ‘(dosł.) jeśli kura zapieje, rodzina upadnie; rodzina będzie mieć problemy, jeżeli będzie nią rządzić kobieta’
- (56) *tak chabamökke ori pal naenoki* 닭 잡아먹고 오리 발 내놓기 ‘(dosł.) zjeść kurę i pokazać kacze stopy; udawać niewinnego, ukrywać swoją winę’

Jedenaste zwierzę koreańskiego zodiaku – *kae* (개) – ‘pies’

Pomimo wierności psa i jego oddania liczne polskie frazeologizmy – podobnie jak koreańskie – opisują psa jednoznacznie negatywnie. Nędzne i pełne wyrzeczeń jest więc „pieskie życie”, „pogoda pod psem” jest nieładna, zaś praca „za psie pieniądze” nie przynosi wielkiego zysku. Kiedy coś staje się gorsze, „schodzi na psy”. Oczernianie lub obmawianie kogoś to „wieszanie na kimś psów”, zaś traktowanie kogoś źle to „potraktowanie jak psa”. Zwierzęta te mają również opinię kłamliwych, gdyż mówienie nieprawdy bez skrępowań to „łganie jak pies”.

W Korei od dawnych czasów psy były dla ludzi dobrymi kompanami. Są łagodne i inteligentne, mają czuły zmysł węchu i słuchu, a także wiernie podążają za swym panem, demonstrując lojalność. Z drugiej jednak strony psy symbolizują pośledniość. Nawet we współczesnym języku koreańskim dodanie rzeczownika *kae* (개) ‘pies’ do wyrażenia czyni je jednoznacznie negatywnym, podobnie jak porównanie czegoś do psa w wyrażeniu *kae kat’un N* (개 같은 N). Koreańskie frazeologizmy i przysłowia związane z psem ukazują ich niskie miejsce u boku człowieka (57–59), przedmioty marnej jakości (60–61). Wydawane przez psa dźwięki są przez ludzi lekceważone i pogardzane (62–63). Zwraca się również uwagę na ich marną egzystencję (65–65).

- (57) *kaegumōng patji* 개구멍 받아 ‘(dosł.) coś otrzymane przez przejście dla psa w drzwiach; znajda, podrzutek, dziecko porzucone na progu’
- (58) *kaebabe to’ori* 개밥에 도토리 ‘(dosł.) żołędź w karmie dla psa; wyrzutek, człowiek wykluczony z grupy’
- (59) *chō mōkchani sil’o kae chujani akkapta* 저 먹자니 싫고 개 주자니 아깝다 ‘(dosł.) ktoś nie chce jeść, ale nie chce też dać psu; ktoś sam z czegoś nie skorzysta i innym też nie pozwala’
- (60) *kae palsagae kat’la* 개 발싸개 같다 ‘(dosł.) niczym owinięte łapy psa; pejoratywne określenie podniszczonych ubrań i przedmiotów’
- (61) *kae pare p’yōnja* 개 발에 편자 ‘(dosł.) podkova na łapę psa; noszone ubrania lub akcesoria nie pasują do danej osoby’
- (62) *kae sori* 개 소리 ‘(dosł.) szczekanie psa; bzdury, nonsens’
- (63) *chinagadōn kaega utta* 지나가던 개가 웃다 ‘(dosł.) przechodzący pies się uśmieje; czyjeś stwierdzenie lub zachowanie jest absurdałne, godne pożałowania’
- (64) *chuk ssuō kae chunda* 죽 쑤어 개 준다 ‘(dosł.) ugotować kleik ryżowy i dać psu; przywłaszczyć sobie czyjeś zasługi lub zrobić przysługę niewłaściwej osobie’
- (65) *kae kach’i pōrōsō chōngsūnggach’i ssūnda* 개 같이 벌어서 정승같이 쓴다 ‘(dosł.) zarabiać jak pies, wydawać jak minister; pracować bez ustanku i wydawać pieniądze z gestem’

Dwunaste zwierzę koreańskiego zodiaku – *twaeji* (돼지) – ‘świnia’

W Polsce świnia kojarzona jest głównie z brudem i nieporządkiem. Przyrównuje się do niej ludzi niewychowanych, którym brakuje manier. Osoby natrętne, które próbują siłą odnieść zysk, „pchają się jak świnia do koryta”. Świnia jest symbolem niemoralności, „świństwo” zaś to czyn nieuczciwy, podły, niegodziwy. Wyrządzenie komuś szkody poprzez intrygę określa się „podłożeniem komuś świni”, natomiast nadmierne spożycie alkoholu to „upicie się jak świnia”. Można więc stwierdzić, że w polskich frazeologizmach i przysłowiach stosunek człowieka do świń jest jednoznacznie negatywny.

W dawnych koreańskich opowieściach świnia powiązana była z dobrymi wróżbami i stanowiła źródło pomyślności i bogactwa. Z tego względu *sen*, w którym pojawia się świnia, czyli *twaejikkum* (돼지꿈), interpretowany jest jako zapowiedź czegoś dobrego. Z drugiej strony świnię postrzegane są jako zwierzęta brudne, chciwe, leniwe i głupie. We frazeologizmach i przysłowiach świnia przedstawiana jest negatywnie (66–68).

(66) *twaeji uri* 돼지 우리 ‘(dosł.) chlew; bardzo brudne miejsce’

(67) *twaeji myŏkttanŭn sori* 돼지 먹따는 소리 ‘(dosł.) dźwięk żarzynanej świni; głos niemily dla ucha lub piosenka śpiewana takim głosem’

(68) *twaeji moge chinju* (mokkŏri) 돼지 목에 진주 (목걸이) ‘(dosł.) naszyjnik na świni; coś nie pasujące do kogoś lub coś, co nie jest przez kogoś docenianie’

Przysłowia są wyrazem mądrości przodków, zawierają wiedzę przekazywaną od pokoleń. Ich poznanie jest warunkiem koniecznym do dogłębnego zrozumienia kultury i tradycji danego kraju. Według analizy przeprowadzonej przez Chang Ch’unmae w roku 2005 frazeologizmy związane ze zwierzętami zodiaku stanowią 54,04% wszystkich koreańskich frazeologizmów dotyczących zwierząt⁸. Zważywszy na ich częste występowanie w interakcjach w języku koreańskim, wydaje się, że zaznajomienie się z nimi podczas nauki języka jest kluczowe do zrozumienia ich licznych wystąpień w codziennych konwersacjach. Cechy przypisane do zwierząt zodiaku nadal wpływają w wielu sytuacjach na postrzeganie osób przez pryzmat momentu, kiedy się urodzili. *Sajup’alja* (사주팔자) (四柱八字) ‘cztery filary przeznaczenia’ (czyli: rok, miesiąc, dzień i godzina narodzin) używane są do próby przewidzenia losu danej osoby w sześćdziesięcioletnim cyklu *yuksipkanji* (육십간지) nawet współcześnie. Mimo znacznego postępu technologicznego (Korea zajmuje obecnie

⁸ C.M. Chang, *Han. chung tongmulsocktam pigyorŭl t’ongan han’gugŏ munhwa kyoyuk yŏn’gu* [한. 중 동물속담 비교를 통한 한국어 문화 교육 연구, Analiza nauczania kultury Korei poprzez porównanie koreańskich i chińskich przysłów związanych ze zwierzętami], Seoul University, Seul 2005, s. 18.

2. miejsce w rankingu ekspertyzy technicznej⁹), Koreańczycy wykazują ogromne przywiązanie do swojej historii i tradycji, pielęgnując dziedzictwo kulturowe. Choć rola zwierząt zmieniła się na przestrzeni dziejów, wykształcony dawniej wizerunek nadal obecny jest w licznych frazeologizmach i przysłowiach. Szczególne miejsce zajmuje 12 zwierząt należących do zodiaku, które miały najbliższy związek z ludźmi i wywarły na nich największy wpływ.

Literatura

- Chang C.M., *Han. chung tongmulsocktam pigyorül t'ongan han'gugö munbwa kyoyuk yön'gu* [한. 중 동물속담 비교를 통한 한국어 문화 교육 연구, Analiza nauczania kultury Korei poprzez porównanie koreańskich i chińskich przysłów związanych ze zwierzętami], Seoul University, Seul 2005.
- Choi M.Y., *Hanil yanggugüi tongmulsocktam pigyobunsök – 12chi tongmurül chungsimüro* [한일 양국의 동물속담 비교분석 – 12지 동물을 중심으로, Comparative Analysis on the Proverbs Concerned with Animals of Korea and Japan Proverbs – Focused on Twelve Zodiac Animals], Kyunghee University, Seul 2006.
- Dubisz S., Sobol E. (red.), *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Kim C.H. (red.), *English-Korean Dictionary 9th edition*, Minjungseorim, Seoul 2004.
- Lee H.S. (red.), *Kugödaesajön* [국어대사전, Wielki słownik języka koreańskiego], Minjung Library, Seoul 2002.
- Park Y.J., Choi G.B. (red.), *Kvanyongö sajön* [관용어 사전, Słownik idiomów], Thaeaksa, Seoul 2005.
- South Korea Life Expectancy 1950–2024*, <https://www.macrotrends.net/countries/KOR/south-korea/life-expectancy> (dostęp: 19.08.2024).
- Suh C.S. (red.), *An Encyclopaedia of Korean Culture*, Hansebon, Seoul 2004.
- Top 10 Countries for Technological Expertise, Ranked by Perception*, <https://www.usnews.com/news/best-countries/slideshows/top-10-countries-for-technological-expertise-ranked-by-perception?slide=10> (dostęp: 19.08.2024).
- Wei R., *Han-chung 12chisin tongmul soktamüi sangjingümi taego yön'gu* [한-중 12지신 동물 속담의 상징의미 대조 연구, Contrastive Study on Symbolic Meaning of 12 zodiac in Korean and Chinese Proverbs], Yeungnam University, Daegu 2016.
- 한국민대백과사전 [Han'gungmindaebaekkwesajön, Encyklopedia koreańskiej kultury ludowej], <https://folkency.nfm.go.kr> (dostęp: 19.08.2024).

⁹ *Top 10 Countries for Technological Expertise, Ranked by Perception*, <https://www.usnews.com/news/best-countries/slideshows/top-10-countries-for-technological-expertise-ranked-by-perception?slide=10> (dostęp: 19.08.2024).

SUMMARY

THE IMAGES OF THE ANIMALS OF THE ZODIAC
IN KOREAN SET PHRASES AND PROVERBS

This article compares images of animals belonging to the Korean zodiac contained in related Korean idioms and proverbs with images of the same animals in Polish language and culture. The author takes a number of Korean phrasemes and proverbs from Korean language dictionaries and uses them as a material to formulate theses on the image of the animals. The characteristics attributed to the various animals of the Korean zodiac are discussed, along with examples of related proverbs. Despite significant advances in technology (Korea currently ranks second in the world in technological expertise), Koreans show great devotion to their history and traditions, cherishing their cultural heritage. This study will attempt to familiarize the Polish reader with the role these animals played in the lives of Koreans, which is expressed in everyday language.